

REPÚBLICA DE LES ARTS

L'escultura
de Fenosa.
A la plana se-
güent, Carme
Juanós i un
salconduit ➔
FUNDACIÓ
FENOSA / ARXIU
DEPARTAMENTAL
DE LA HAUTE
VIENNE / ARXIU
DEL PCE

La tragèdia té nom de dona

CARINA FILELLA
cfilella@lrp.cat

■ Va ser la massacre de civils més gran comesa a França per una companyia de les SS alemanyes. Era el 10 juny del 1944, al municipi francès d'Oradour-Sur-Glane (situat a prop de Llemotges), en plena Segona Guerra Mundial, i entre les 642 persones que hi van ser assassinades, hi havia dinou catalans: dos homes, sis dones i onze criatures. Eren refugiats republicans que es van exiliar a França per la Guerra Civil i que van ser brutalment assassinats en aquest nou conflicte bèl·lic. Fins ara es coneixen pocs detalls d'aquests dinou catalans i espanyols (la majoria eren catalans), però han coincidit en el temps una exposició i la publicació d'un llibre que en recuperen la seva tràgica història.

L'exposició és una proposta de la Fundació Fenosa del Vendrell, que explica la història del *Monument als màrtirs d'Oradour-Sur-Glane* que va realitzar l'artista Fenosa l'any 1944 en record d'aquest extermini. La mostra s'havia d'inaugurar avui mateix, però la situació d'alarma sanitària i el tancament del museu vendrellenc han fet que es mantingui en letargia la seva obertura. I el llibre, *Recuerda*, és obra de l'investigador sabadellenc David Ferrer Revull, que ha rastrejat les vides de les dinou persones. En el procés de muntatge de l'exposició i d'elaboració del

Dinou refugiats catalans, entre els quals Carme Juanós, van ser afusellats o cremats vius a Oradour-Sur-Glane, un dels fets més terribles de la Segona Guerra Mundial a França. Una exposició i un llibre recuperen la seva memòria

llibre s'han trobat amb una crua coincidència: l'escultura de Fenosa representa una dona jove embarassada,

nua, amb els braços aixecats, mentre als seus peus cremen les flames. I ara han descobert que entre les dones assassinades a Oradour s'hi trobava una jove de Vilalba dels Arcs, a la Terra Alta, Carme Juanós Sampé, que estava embarassada quan la van cremar viva dins l'església. Per Josep Miquel Garcia, director del Museu de la Fundació Fenosa, això no vol dir que l'artista conegués la Carme Juanós ni que s'hi inspirés a l'hora de fer l'escultura, però sí que serveix per "posar cara al monument": "Fenosa fa una dona jove embarassada, amb una cara abstracta, i ara es personalitza. És una casualitat, perquè Fenosa no n'era conscient que hi havia aquesta jove, però és just el que vol representar Fenosa: el martiri d'una noia." Tant Fenosa com Juanós eren refugiats republicans.

La massacre d'Oradour va tenir lloc el 10 de juny del 1944. En arribar al poble, les tropes alemanyes formades per uns

1,

LA COINCIDÈNCIA

"L'escultura de Fenosa mostra una jove embarassada, i entre les víctimes hi havia la catalana Carme Juanós, embarassada quan la van cremar viva"

200 soldats, van envoltar el poble i van concentrar tota la població. Van separar d'una banda els homes, que van ser afusellats, i de l'altra, les dones i les criatures, a les quals van tancar dins l'església i les van cremar vives. Gairebé no hi va haver supervivents. Hi van morir 642 persones, de les quals 190 eren homes (molts no eren al poble en aquell moment perquè treballaven en altres indrets o eren presoners de guerra dels alemanys), 245 dones i 207 nens i nenes (entre els quals dues germanes menors que eren de Sabadell -vegeu la peça annexa-). "Aquests fets simbolitzen un dels esdeveniments més terribles de la Se-

gonia Guerra Mundial”, assenyala Garcia. La crueltat encara es va portar més al límit quan els alemanys, després de la matança, van calar foc a tots els cadàvers i van saquejar i cremar els habitatges. “L’ultratge als cosos va fer que només 52 poguessin ser identificats i posteriorment enterrats de manera individual.” Els alemanys van perseguir en els dies posteriors els pocs que van aconseguir fugir, explica Ferrer, que destaca: “No van quedar restes recognoscibles. Volien fer desaparèixer la persona mateixa. Jo he fet l’esforç contrari: saber tot el possible d’aquelles persones i compensar aquesta manera de fer desaparèixer dels feixistes, no només matant, sinó esborrant l’existència. He fet una acció contrària, per retornar-los una mínima dignitat.”

Actualment, el poble destruït d’Oradour es pot visitar com a monu-

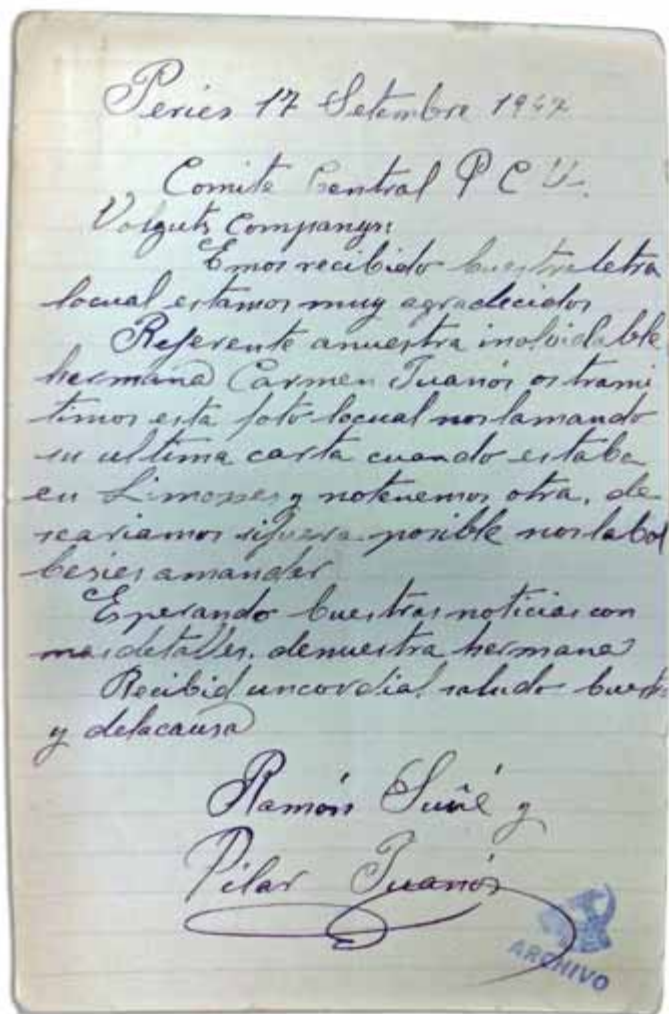
ment de record a la barbàrie nazi, una mica com el nostre Poble Vell de Corbera d’Ebre. També s’hi pot visitar el Centre de la Memòria d’Oradour Sur Glane. “Oradour és com un Guernica però vint vegades més fort”, diu David Ferrer.

QUÈ HI FEIEN, A ORADOUR?

Què hi feien aquests dinou catalans en aquesta població francesa? David Ferrer ho té ben estudiat: “Estaven en aquest poble, a la vora de Llemotges, perquè treballaven o tenien alguna relació amb el 643è Grup de Treballadors Estrangers, que estava situat a Oradour (casualment, el nombre del grup és el mateix que el nombre de víctimes). Les autoritats franceses havien posat a treballar molts refugiats en aquests grups, com a mà d’obra per a les necessitats del país. “Normalment les famílies podien seguir els homes. Totes les famílies catalanes i espanyoles que eren allà eren de refugiats que van haver de marxar del nostre país l’hivern del 1939, per la Guerra Civil, i tots estaven a Oradour perquè era el lloc on els havien destinat a treballar. Hi van ser destinats quan els alemanys ja havien ocupat França; després dels camps de concentració del Rosselló”, explica Ferrer, que destaca que tots aquests catalans ja feia cinc anys que eren a França; és més, ja en feia quatre que eren en aquest poble.

L’HORROR NAZI

“Els fets d’Oradour simbolitzen un dels esdeveniments més terribles de la Segona Guerra Mundial”

INVESTIGACIÓ

“He volgut saber tot el possible d’aquelles persones perquè havien quedat una mica en l’oblit. Em feia ràbia, tristesa i vergonya”

Carme Juanós era a Oradour perquè allà hi tenia la seva parella, Esteban Herrero, un militant comunista de Segòvia. Va néixer a Vilalba dels Arcs el 1912. Durant la República ja vivia a Barcelona. Era una activista política, relacionada amb el PSUC. El febrer del 1939, va emprendre l’exili amb dues germanes, tot i que per camins diferents. Està documentat que es va establir a Llemotges a partir del juliol de l’any 1940: “Sembla que hi fe-

Fenosa, esculpint l’obra. A sota, carta dels pares de Carme Juanós al PSUC. A la plana següent, Juanós, restes del comerç on treballava i el carnet de combatent de la Resistència de la seva parella

F. FENOSA / ARXIU DEL PCE

Després de passar per altres ciutats, Ferrer té constància que l'any 1944 Juanós "estava més o menys integrada al poble" d'Oradour i treballava en un cafè carnisseria, "un negoci poc freqüent, tot i que molts dels negocis d'aquell poblet tenien dualitats peculiars". Quan va morir aquell fatídic 10 de juny del 1944, tenia 31 anys.

David Ferrer ha rastrejat la història de la Carme Juanós i de tots els altres morts a Oradour. "Realment no hi ha un coneixement ample d'aquesta massacre. M'hi he posat perquè hi havia un forat que havia de tapar. Em feia tristesa, ràbia i vergonya", diu.

L'ESCUPTURA

L'exposició que inaugurarà La Fundació Fenosa del Vendrell –tan bon punt pugui obrir les portes– donarà més detalls d'aquells catalans. S'hi podrà veure documentació i diverses obres de Fenosa, però el punt central de la mostra serà l'escultura que va fer en record de la massacre. L'estiu del 1944, les Forces Franceses de l'Interior van encomanar a l'escultor Apelles Fenosa un *Monument a la Memò-*

EL CAS DE LES GERMANES DE SABADELL

Entre els assassinats per l'exèrcit nazi a Oradour hi havia dues germanes sabadellenques, menors d'edat: Emília i Angelina Masachs i Borruiel. Són dues de les poques víctimes d'aquells fets salvatges que han estat homenatjades recentment. L'any 2018 es van instal·lar a la ciutat del Vallès Occidental unes llambordes *stolpersteine* en record a les víctimes del nazisme i

ria dels Màrtirs d'Oradour-sur-Glane, que sembla que va ser pagat pel Partit Comunista, tot i que no va ser erigit al lloc previst aleshores fins al juny del 1999, cinquanta-cinc anys després, per culpa de la censura i del rebuig per part del bisbe de Llemotges: "El bisbe deia que l'obra no representava el que havia passat i la seva intervenció va aturar un projecte que era costós", explica Josep Miquel Garcia, director del museu vendrellenc.

Fenosa va obtenir un salconduit el setembre del 1944 per visitar Oradour-sur-Glane i va començar a fer l'escultura de grans dimensions –va passar per diverses vicissituds, que s'explicaran en detall a l'exposició– al seu taller de París. És significativa la llegenda que es pot llegir als peus de l'escultura de Fenosa, escrita pel poeta Paul Éluard, i que diu: "Ací, els homes van fer a les seves mares i a totes les dones la pitjor injúria: no es compadiren dels infants."

també s'hi van incloure les dues nenes. L'investigador David Ferrer ha descobert bona part de la seva història: "Els pares de les germanes Masachs les van sobreviure; el senyor Masachs treballava en un Grup de Treballadors Estrangers a Oradour, però la casa on vivia la família no era ben bé al poble, sinó a 1,5 km. Quan els alemanys van fer la batuda de la gent cap al centre del poble, els pares en van quedar fora. Però com que era dia d'escola, les criatures sí que eren al poble. El dol especial és perquè hi va morir molta canalla," explica Ferrer.